

Radio optagelse fra 1992.

Af Else Elbæk programchef på Danmarks radio.

I 1996 modtog Else Elbæk DR's Krygerpris for stor indføling og fornemmelse for den radiofoniske samtale.

Interview af Else Elbæk med den 94 årige Martha Nørgaard, som har levet under fire konger og en dronning, - og som har oplevet 2 verdenskrige.

Martha Nørgaard, *10. nov. 1897 † 21. sept. 1999, var datter af Andreas og Ane Margrethe Korsgaard Haslevgaarde Als.

Hvor mange konger har du levet under Martha Nørgaard?

Ja – jeg har jo altså levet under en fire – fem stykker. Skal vi prøve. Jeg er født under Christian den niende, og efter ham kom Frederik den ottende fra 1906 til 1912, og jeg husker tydeligt hvordan han døde i Hamburg – Der var stor snak om det, og så kom jo Christian den tiende, og ham har jeg så fulgt igennem hele hans regeringstid, og så kommer jo så Frederik den niende, og så nu Margrethe, så det bliver vel ligefrem fem.

Ja så har du jo næsten også afsløret, at du er en ældre dame.

Det kan vist ikke være nogen hemmelighed at det er sivet ud. Jeg bliver 95 til november.

Aha, - og du har lige fortalt mig, at du har ikke en skavank.

Jeg har kun den skavank, som jeg egentlig ikke burde have haft, det var kun mit fedteri, der var skyld i det. Jeg nænnede ikke, at smide de sko væk, som var i stykker, og som var farlige; men jeg tænkte, at bare oppe i skoven hvor jeg skal gå og plukke hindbær, der kan der vel, der sker der vel ikke noget. Men så glemmer jeg det åbenbart, og så løber jeg ned til bussen og styrter så ned ad en trappe på Lyngby station, og brækker armen og bliver bevidstløs og slår hovedet halvt i stykker. Men – det var hurtigt overstået. Jeg havde det vældigt morsomt på hospitalet bagefter.

Du plukkede hindbær i skoven, og du løb ned af trappen, og du var 90 dengang?

Ja! -.

Nå! – Hvor er du født henne i verden?

Jeg er født i Himmerland ude i Als sogn.

Din far han var bonde og socialdemokrat?

Ja!

Det var da en underlig blanding.

Ja! – Det blev der også talt meget om eller det undrede mange.

Ja – for ellers så var bønderne jo venstre folk.

Ja! – Det var de, der kunne være en enkelt konservativ.

Men hvad sagde de andre bønder til sådan en socialdemokratisk bonde?

Ja – nu havde han jo gode venner fra sin barndom, for han havde haft sin barndom på en gård oppe i Als, og

han var egentlig ikke upopulær, men de tog da afstand fra ham, og har vel syntes, han var skør, eller hvad det var.

Men han var jo meget aktiv på mange leder og kanter.

Ja! - Han var ualmindelig socialt interesseret, Jeg har også nogle skrivelser eller breve fra ham, hvor han beskriver, hvordan han kommer ind på en fabrik, og arbejderne skal stå der i 10 timer daglig i en ubehagelig stinkende lugt.

Han skriver: ”Jeg løber min vej, og holder mig for næsen. Det her kan vi ikke være bekendt. Vi skal ned på otte timers arbejde, og der skal være en hygiejne. De kan ikke være tjent med det, der skal gøres noget for den slags”.

Kendte du nogen, eller kom der nogen af de ledende socialdemokrater i dit Hjem?

Ja! – Altså den første jeg husker, det var Gustav Bang, som jeg mener var akademiker, og har været sådan ivrig socialdemokrat; navnlig har han sådan været den, der affattede deres program og været deres pennefører og sådan noget. Og han er gift med den her senere Ninna Bang.

Danmarks første kvindelige minister ikke?

Jo! – Ja, det besøg husker jeg meget tydeligt, selv om jeg kun har været en 6 – 7 år. Hun stod sammen med min mor ude i soveværelset. Og hun har åbenbart talt med min mor om, at jeg var sådan lidt skrøbelig. Jeg var ikke sådan rigtig stærk, og jeg havde sådan tandpine hvert øjeblik. Men jeg havde sådan en lyst til at vise mig som barn. Det tror jeg nu nok, var sådan en ret karakteristisk egenskab hos mig. Men i hvert fald så kommer jeg ude fra haven - og kommer klatrende ind ad vinduet i soveværelset, hvor hun står sammen med mor. Og så siger hun: ”Hun har da i hvert fald nogle gode ben”. Og det var jo en mærkeligt spådom, kan jeg næsten sige, for nu er jeg jo blevet over 90, og så kommer den ene efter den anden og siger: ”Sikke nogle stærke ben De har”. Jamen det er da meget pudsigt, at hun der siger, at jeg har gode ben.

Jamen du bevæger dig jo også som en ung pige.

Ja – det siges der, men det er nu selvfølgelig så meget sagt, men jeg har jo, som Ninna Bang sagde gode ben. *Hvad blev der af dig Martha Nørgaard efterhånden som du voksede op?*

Jo! – Da jeg så var blevet konfirmeret, og det havde vist sig, at jeg var lærenem, og min far vel også var begejstret for kvindebevægelsen, og så skulle jeg jo vise ham, at jeg også kunne. Det tror jeg nok var afgørende.

Javel.

Så fik jeg ved skæbnens gunst, mulighed for at kunne komme op til en morbroder, der boede i Hjørring. Et ualmindeligt godt hjem. Og i Hjørring var der gymnasium og mellemskole. Og der kommer jeg op som 14 årig, og skulle gå i 3. og 4. mellemskoleklasse, og bestå mellemskole eksamen.

Det var det jeg lige havde gjort, da 1. verdenskrig udbryder, og min far kommer og siger: "England har erklæret Tyskland krig, jeg er bange for de kan stoppe for eksporten, og så får vi ikke råd til at have dig i Hjørring".

Nej, nej det kostede jo penge selvfølgelig.

Ja ja det kostede 20 kr. om måneden.

Ja der kan du selv se. Men du fik lov at gøre gymnasiet færdig i Hjørring?

Ja - altså trods krigens begyndelse og udvikling får jeg lov at gå de 3 år i Hjørring.

Og hvad så?

Så skulle jeg jo til København i 1917, da jeg var blevet student. Men så var min far død året før. Så der kunne jo diskuteres, om jeg nu skulle læse videre eller. - Jeg ville gruelig gerne. - Jeg syntes godt om det her med det medicinske studium. I 1912 altså det år jeg begynder i Hjørring, - da sker der det, at Johanne Christiansen bliver doktor med. Og det ser min far i avisen. Det syntes han jo var så storartet, at kvinder kunne klare sådanne opgaver. Så har jeg selvfølgelig tænkt, mon ikke jeg skulle vise ham om jeg også kunne. Jeg tror nok det har været sådan.

Så du tog til København for at læse medicin.

Ja i 1917 da krigen knap nok var forbi. Den var først forbi i 1918.

Ja. Hvor lang tid tog lægestudiet dengang?

Det tog 8 år, fordi i de her 5 - 6 år, har jeg arbejdet på Københavns brødfabrikker på laboratoriet. Og så kom der jo også det dengang, at mændene gik foran til de her hospitalsstillinger, og jeg kan tydeligt huske, at det syntes jeg, at det var ganske rimeligt, for en mand han skulle jo forsørge sin familie, sin kone og sine børn, så de gik foran en som mig, der lige havde fundet på, at nu ville jeg også være læge. Jeg kan huske, jeg syntes, at der ikke var noget at sige til det.

Nej! - Synes du stadigvæk det?

Det hele er jo forandret. Ja jeg tænker, at når århundredets historie skal beskrives, så bliver det jo alligevel kvindebevægelsen, der bliver meget afgørende. Det er noget, man må vende tilbage til hele tiden, hvad der er fulgt i dens spor.

Du tror ikke at ligeberettigelsen er en parentes i historien?

Den er jo kommen ind, og så tror jeg heller ikke, man kan ikke tage den væk igen.

Det tror du ikke?

Nej, jeg synes nok at den skulle komme.

Ja.

Jeg ved, at min far i Aalborg havde set børn sulte, og kvinder der jo sådan havde måttet prøve på og skaffe til dagen og vejen. Mændene de var blevet sådan, så de dominerede, de var herren i huset. Og det kunne ikke blive ved at gå på den måde.

Hvad skete der med dig, da du så var blevet læge?

Hvad gjorde du så?

Så skulle jeg jo til at tjene nogle penge, og jeg skulle også se at lære lidt mere, fordi min tanke var det her, at jeg skulle være praktiserende læge. Jeg ville gerne ud at have med folk og mennesker at gøre. Folk jeg kendte delvis på landet og vel også menneskene i byerne. Jeg ville gerne. - Jeg holdt meget af mennesker *Så du købte en praksis?*

Nej du kan tro nej. Købte. Nej! Jeg fik en til at male et skilt, hvor der stod mit navn og praksis og konsultationstid og sådan noget.

Og det slog du op?

Det slog jeg op. Ved skæbnens gunst havde jeg en veninde, som havde skaffet en lejlighed på Strøget i Randers Torvegade 1. i selveste Randers, på Houmeden lige over for det sted, hvor nu "Konen med æggene" står.

Javel.

Jeg har lige besøgt hende i sommer.

Og der kom du til at bo?

Der kom jeg til at bo sammen med min mor.

Kom der så nogen patienter i din praksis?

Der bliver ikke sådan det store run. Der har vel nok stået i avisen om den her kvindelige læge. Men jeg fik det efterhånden, det skulle nok have kommet til at gå. Men så er det, at jeg kommer til at assistere den her kirurg, der har operationsafdeling oppe på det katolske hospital i Randers, og han skulle sommetider bruge en assistent, og der ringer han så efter mig. Så bliver vi bekendte, og jeg bliver gift med ham.

Han har en sådan kæmpe praksis. Så det var ikke mange nætter, han ikke var ude. I kan tro, det var noget helt andet noget at være læge dengang.

Men du faldt for denne læge Nørgaard, og visa versa?

Jo - for han havde jo et rygte på sig. Det var jo gået forud, hvor storartet en mand han var.

Aha!

Men han var 20 år, omtrent 20 år ældre end mig. Han havde aldrig været gift eller forlovet.

Holdt du så op med at arbejde?

Ja i det første halve års tid eller sådan. Jeg havde da praksis.

Så flyttede vi til København, for han ville have et år hvor han var fri, og hvor han gerne ville se noget af verden. Han havde jo arbejdet i de ca. 10 år både nat og dag. Han var en slider så helt fantastisk.

Du siger, at din mand var 20 år ældre end dig. Hvor gammel var du, da i giftede jer?

Ca. 30.

Nå hvad så, fik i så nogle børn?

Ja ja vi fik da 4 børn. Jeg ville da godt have haft nogle flere.

Og dit lægearbejde, tog du det op igen?

Ja så vidt jeg kunne overkomme det, så gjorde jeg, - og jeg kom ind ved de her børneplejestationer, som var skabt af Københavns samvirkende menighedsplejer, og der var sådan en pæn overlæge Bøjesen, og ham blev

jeg assistent hos, og kom også til at vikariere i hans praksis. Hvad jeg syntes, jeg slet ikke var kvalificeret til. Men han kunne altså bruge mig, og der virkede jeg i nogle år, men kom aldrig tilbage til hospitalsvæsenet, som jeg jo også havde lyst til. Jeg var nok klar over, jeg skulle lære lidt mere.

Ja, hvornår holdt du op med at virke som læge?

Det er egentlig sådan noget mærkeligt ubestemt noget. Jeg er faktisk ikke holdt op.

Nå! - Det må jeg nok sige.

Jeg ved ikke, da jeg flyttede her ud, så holdt jeg op med at have konsultation og sådan.

Hvor længe er det siden du flyttede her ud?

Det er, det var i 1976.

Da har du jo også været en ældre dame.

Jamen det har jeg. Jeg kan se nu, efter hvad jeg kan nu, - så kan jeg se dengang, kunne jeg godt have bestilt noget mere, og jeg tror også nok, jeg keder mig, Jeg kunne godt have haft noget arbejde.

Hvor længe er det siden din mand døde?

Det er mange - mange år siden. Han blev 82 år og døde i 1959.

Nå! - Så du har været alene?

Så boede jeg i det store hus på Frederiksberg, hvor vi havde haft praksis, og der havde jeg også praksis. Se - der var patienter, der var glade for mig, og jeg var glade for dem.

Du har oplevet, og kan huske 2 verdenskrige.

Ja, det har jeg.

Du var omkring 16 år gammel da første verdenskrig brød ud.

Ja, det kan du tro, og jeg kan huske, at en af mine gamle venner refererede til Vejle Folkeblad, og han refererede:

”Efter al sandsynlighed bliver det en meget kraftig men kortvarig åreladning, og han troede, at i dag kan folk da ikke finde på at lave krig, så det må snart være forbi”.

Men hvad så da den anden verdenskrig kom? Da har du så været et eller andet sted i fyrreerne, lige i begyndelsen af fyrreerne.

Ja ja. Da var jeg i al beskedenhed med i modstandsbevægelsen, fordi jeg havde en god veninde, der var ansat ved politiet, og gennem hende kunne vi skaffe identitetskort til folk, og jeg kom til at få forbindelse med nogle meget unge ivrige. Den senere Erling Nielsen der blev professor ved universitetet i Oslo. Han var redaktør ved et blad, der hed Nordisk et eller andet. Nå, men det var altså fra Norden, og det blev trykket en tid hjemme i huset.

Hos jer?

Hos os, men det var for farligt.

Er du et meget pligtopfyldende menneske?

I teorien er jeg, men mine kræfter og dovenskaben har nok også løbet af med mig. Jeg har en helt anden opfattelse af, hvordan det var at komme til verden.

Hvad vil det sige? En anden opfattelse af at komme til verden?

Ja man kom til en verden, hvor man skulle udrette noget. Det var lidt hårdt, og hvor man skulle se væk fra den egoisme, man er født med, men se at få den udryddet lidt; - men altså jeg prøver jo nu, men jeg plejer egentlig sådan at sige opdragelse. Det er eksemplet, børnene skal gå efter.

Jeg har aldrig fået at vide; det må du ikke, og det må du ikke, sådan skal du gøre, og sådan skal du gøre.

Det var ligesom, det var nok. Mine forældre holdt da uhyre meget af mig, men jeg var et menneske ved siden af dem. Jeg var ikke deres ejendom. Jeg kan huske jeg som lille pige, - det var en forårsaften. Idet jeg lige ser ud over vandet. Jeg kunne mærke, - det var sådant dejlig vejr, og min far kommer gående og skal ind ad gangdøren, og jeg går hen og tager ham i hånden. Og så siger jeg: ”Per snedkers Christian han vil slå mig”. Og hvad tror du så min far siger? ”Du skulle slå ham igen”.

Ja det gjorde han nemlig.

Sagde han det? Nå, - Har du opdraget dine børn på samme måde?

Jeg har nok prøvet på det. At forkæle dem, det var min skræk, at de skulle blive forkælede, og derfor er jeg gået over gevind. Jeg har ikke levet nok med dem. Jeg synes, at det det gjaldt om, det var, at de kunne klare den tilværelse, der nu blev deres.

Du har 2 oldebørn og 2 mere på vej. Når du nu ser på dine børnebørn og dine oldebørn og det liv, som er til deres rådighed, og så tænker på din barndom. Hvad så?

Ja så har jeg måske lidt ondt af dem.

Det har du. Jamen de har jo meget mere end du nogensinde havde.

Ja. Men det er sandelig ikke det, det kommer an på. Men jeg tror på noget. Der er mennesker, og de kan vokse op under de mest skøre og forfærdelige forhold, og så kan de få et stort og rigt liv alligevel.

Men når du nu siger, at på en måde, er det lidt synd for dine oldebørn. Hvad er det så? Er det den usikre verdenssituation? Er det vores materialisme, eller hvad er det, du synes, der er ubehageligt?

Ja det er sådan hele uroen i tiden. Man havde jo i min barndom alligevel en følelse af, at netop alle troede, at en krig - det kan ikke tænkes mellem fornuftige mennesker. Vi troede på, at fornuften skulle sejre. Kristendommens ånd skulle sejre. Og hvis man bare var flittig og ville bestille noget og var nogenlunde udrustet, så var livet godt. Min ven i Randers han skrev, og jeg kan huske han skrev: ”Vi lever og ved at livet er godt, når blot vi har viljen der til”. Men jeg ved godt, vi kan slet ikke sammenligne det med de tider. *Menneskene forandrer sig jo ikke så meget som tiderne vel? Der er vel ikke så stor forskel på et lille barn i dag, og et lille barn da du var barn vel?*

Nej. Barnet er selvfølgelig det samme. Og så er der det, hvad kan et barn tåle? For vi havde den ide, at børn de skal vokse op i ro og fred og ikke blive forkælede. Det har sådan været min moral. Og så går man jo så over til den periode, som man kalder den frie opdragelse. Da går man jo over til, at børn de skal have lov til lige netop hvad de har lyst til, og de må følge deres følelser og deres frihed; men det kunne jo heller ikke gå. De skulle jo have et godt eksempel. Der skal i hjemmet ligesom være en ånd og tillid til fremtiden og til, at de bare selv hænger i med det.

Hvordan synes du det er at blive gammel i det her land?

Altså det er jo en helt drøm. Tænk sig nu dengang. Der var jo ikke engang noget, der hed folkepension. Det eneste jeg kan huske, der kom frem, det var noget min mor blev viklet ind i. De mødtes en gang imellem hjemme hos os, og jeg kan huske, de sagde: "Skal vi give ham 5 kroner". Det var hjælpekasen hed det. Det var sådan rent velgørende. Man startede noget man kaldte hjælpekasse. Det var sådan noget med, at de bedre stillede skulle give et lille bidrag, sådan at dem, der sad dårligt i det, de kunne få en lille skilling en gang imellem.

Velgørenhed?

Ja.

Ville du ikke gerne være blevet gammel hos et af dine børn?

Det er jeg faktisk. Men det har jeg rigtignok ikke ønsket. Jeg har sandelig ønsket, at de skulle have deres eget liv, hvor de skulle passe sig selv. Nej nej, at være sine børn til besvær, det var ikke mit ønske.

Du er 92, og du bor alene her i en lejlighed i Ordrup uden for København. Er du aldrig bange for, at du falder om natten eller et eller andet. Er du aldrig bange for at være alene?

Nej, nej, nej det er jeg ikke. Ikke på den måde - nej. Som barn var man mørkerød selvfølgelig en tid. Nej jeg er ikke bange for at være alene, men jeg kan selvfølgelig kede mig. Og så nu, - da jeg ikke kan holde ud at læse så meget, efter jeg er kommet til skade med mit øje, så kan jeg komme til at kede mig lidt. Men så har man jo telefon. Jamen sikke en tid vi gamle har oplevet. Fjernsyn og telefon og -. Man snakker så meget om, at de er ensomme og -. Det er der selvfølgelig også mange, der er, men altså. Det kan ikke sammenlignes med gamle dage.

Jamen Martha Nørgaard, der er jo så mange, der siger, at i gamle dage da var alting meget bedre, navnlig for gamle, for de boede hos familien på aftægt, eller et eller andet, og derfor var de aldrig ensomme, der var altid mennesker omkring dem. Er det en romantiseret løgn?

Ja delvis var - er det i nogen tilfælde. Det er jo godt. Og i mit tilfælde, boede min bedstemor i mit hjem, indtil jeg var 20 år, og mit hjem var hendes hjem. Og

hendes bedstefar han havde jo også været der i mange, mange år. Lad os nu se. Mine forældre får gården i 1896 og min far dør i 1916. Det er 20 år. Ja og min far og mor driver gården og har hendes far og mor boende. Bedstefar og bedstemor havde kun en stue. En stue med en kakkellovn og et bord og en kommode. Så fik hun, jeg husker navnlig bedstemor, så fik hun sin mad ind - middagsmad. Og jeg kan også huske, hun har sommetider siddet med inde ved bordet; - men hun sad inde i sit eget værelse dag ud og dag ind. Men hun beklagede sig sandelig ikke.

Så du har ikke noget ønske om at bo dine sidste år hos nogle af dine børn?

Nej nej.

Du vil helst blive boende her?

Ja. Nu bor min datter jo i nærheden. Så jeg kan ikke rigtig udtale mig om det, for at sammenligne mig. Jeg er så privilegeret og så forkælet så!

Jamen hvad nu - hvis du bliver svag på en eller anden måde, og skal have pleje. Hvordan ville du se på, at du skulle på et plejehjem?

Jeg tror egentlig, jeg gerne ville på et plejehjem i sådan et tilfælde. Dengang jeg var kommet til skade, og havde været på hospitalet, så var jeg 3 uger på et plejehjem, fordi jeg kunne ikke rigtig sådan klare mig selv med de brækkede arme og det der. Og der havde jeg det fint. Men plejehjem i dag, som man ser dem, hvor der er så uhyre mange virkelig åndssvækkede, - det må være sådan lidt trist. Plejehjem synes jeg, vi skal have, og der skal være nok af dem.

Er du mæt af dage?

Jeg bør da i hvert fald være det, for jeg har jo fået dage nok. Men på den anden side synes jeg også, jeg kunne godt bruge en dag mere til at forbedre mig lidt i. Til at leve pænere. Ja til at vise min taknemmelighed imod de forhold de kår og den udvikling, som jeg har været med i.

Nekrolog: Martha Nørgaard.

Kristeligt Dagblad. 21. september 1999.

Læge Martha Petrea Nørgaard, Charlottenlund, er død. Hun blev 101 år.

Martha Nørgaard var landmandsdatter fra Als ved Hadsund.

Hun blev læge i 1925.

Efter turnustiden var hun en kort overgang praktiserende læge i Randers, og efter et ophold i udlandet nedsatte hun sig i 1928 som praktiserende læge på Frederiksberg. Der virkede hun frem til 1976. 1954-79 var hun læge for Dansk Kvindesamfunds rådgivningskontor.